

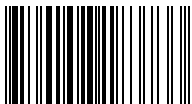
Kulturni

LIST

O B Č I N E Š O Š T A N J

ISSN 1581-8373

9 770158 183733

LETO XXIV
ŠT. 7/8
27. AVGUST 2020

Vizualna umetnost

Po Langovem vzoru

Razstava Nataše Brglez

V Mestni galeriji razstavlja Nataša Brglez iz Velenja. Na ogled so dela, ki jih je Brglezova ustvarila v času, ko je začutila, da sta čopič in platno medija, preko katerih lahko izrazi svoj notranji svet. Brglezova se predstavlja v Šoštanju drugič, pred dvema letoma je imela samostojno razstavo v Termoelektrarni Šoštanj. Zatem je razstavljala tudi na Mestni občini Velenje in v kavarni Ana. Tokratna razstava sodi v redni program galerije. Zaradi časov koronavirusa so na Zavodu za kulturo Šoštanj pripravili otvoritev nekoliko drugače, s pomočjo avdio in video zapisa. Razstava je na ogled v času uradnih ur Mestne galerije.

Nataša Brglez je rojena leta 1986. Živi in ustvarja v Velenju. Slikanja se uči sama, za vzgled so ji nekateri mojstri, med njimi predvsem Mihael Lang.

Predstavlja se z abstrakcijami, portreti in motivi iz narave. V abstraktnih delih uporablja živahne in tople barve, linije poudarja s konturo. Na ogled sta tudi diptih in triptih z motivi iz narave, portrete pa predstavlja v zabrisanih linijah. Razstava je kot nalašč za pisani poletni čas, za Brglezovo pa lepa vzpodbuda k nadaljnjemu ustvarjanju.

Foto Dejan Tonkli

Foto Dejan Tonkli

Ikone v Elektrarni

V avli poslovne zgradbe Termoelektrarne Šoštanj je od sredine julija do konca avgusta na ogled razstava ikon Šoštanjčana Alimpija Košarkoskega. Košarkoski je ikonopisec, ki se je s to vrsto umetnosti uveljavil tako doma kot v tujini, nenazadnje je del tega prinesel iz svoje rodne Makedonije, ko se je v zgodnjih sedemdesetih preselil v Slovenijo.

Skupaj z ikonami se že nekaj let uspešno predstavlja s panjskimi končnicami in tako povezuje svoj »domovini«. Prvo samostojno razstavo je imel v Mestni galeriji Šoštanj leta 2010, kmalu zatem je na njegovo pobudo ob pomoči Irene Seme in vodstva Termoelektrarne nastala galerija tudi v novi poslovni stavbi elektrarne. Prva razstava je bila njegova in tudi ob deseti obletnici so na ogled njegova dela. Nekaj časa je delal program galerije sam, po upokojitvi, bil je namreč dolgoletni delavec v elektrarni, so ga prevzele za to pristojne službe. Zadnje čase pripravlja vsebine Monika Oštir. Galerija vodi

tudi evidence razstav in je lepo povabilo v poslovni svet, zato ji je naklonjena tudi sedanja uprava z direktorjem Mitjem Tašlerjem na čelu. Trenutno je v Muzeju usnjarstva na ogled razstava panjskih končnic istega avtorja, v septembru pa

Foto MBK

bo Občina Šoštanj izdala katalog njegovih del s tematiko slovenskega ljudskega izročila, kamor se uvrščajo panjske končnice.

MBK

Varuh krajine Alje Krofl živi v ljudeh, če se v zgodbo preklapijo

Ob Škalskem jezeru je od 3. do 13. avgusta nastajala inštalacija iz naravnih gradiv, pobranih okrog velenjskih jezer. Umetnica Alja Krofl, ki deluje v slovenskem, bolj štajerskem prostoru, je v projektu prireditev festival mladih kultur Kunigunda prijavila delo Varuh krajine, ki ga je pletla in izdelovala, kot štoklja plete gnezdo. Idejna zasnova je v opominjanju človekovih posegov v naravo, pogreznitev starih Škal na dno jezera, kot posledica eksploatacije lignita.

Za izgled končane skulpture, ki ga je Kroflova predstavila za Slovenske novice pa je integracija življenjskih oblik bitja, ki prebiva v nedrjih voda, poljih in neokrnjenih gozdovih in je zaščitnik vseh živih bitij, predvsem tudi krajine same. Inštalacija iz protja, ločja, srobotna in vrbja je na ogled že zdaj, uradno pa bo predstavljena v okviru Kunigunde. Alja je namignila, da je v marsičem podobna bitju, Njej, ki bo živelo skozi ves festival in v zavesti ljudi še poslej.

Varuh krajine Obvodje Škalca

»Varuh krajine«, skulptura iz vrbja in drugih naravnih materialov, bo nadnaravne velikosti, postavljena na brežino jezera. Pletena formacija bo stabilna, saj bodo temelji postavljeni iz brun, sušic, medtem ko bodo stene pletene iz vrbja in drugega upogljivega šibja. Vrbe, leske, dren in breza so rastline, ki naravno rastejo na brežinah jezer. Varuh krajine je eksperimentalni projekt, kip, ki raste in zeleni. Naravni cikel pa poskrbi za transformacijo.

Projekt je zasnovan iz čutnih vzgibov, ki jih doživljamo, ko ustvarjamo in se igramo z naravo, ko se podamo v svet umetnosti. Ideja se rodi v sanjah,

Varuh jezerske narave Škalca

Foto Jože Miklavc

v svetu kolektivnega nezavednega, tam, kjer se vsi srečamo in kjer skupno sanjamo. Tam spoznaš bistvo biti, spoznaš zakonitosti naravnega reda, tam se naučiš gledati naravo in čutiti z njo, utripati v enakem ritmu, v ritmu narave/ naravnem ritmu. V naravno okolje bomo intervenirali na okolju prijazen način. Naše vodilo je razpreiti prostor za svojevrstno uprizorjanje posameznikovega intimnega doživljanja v meditativnem območju narave. Ustvariti pretok energije med naravo, čutili telesa in ustvarjalno gesto. Sobivati, soustvarjati, sočutiti.

Alja Krofl, samozaposlena v kulturi, slikarka, pedagoginja, scenografinja

ŽKrajinska umetnost (Environmental art, Sustainable art, Land art)

Težnja po združitvi umetnosti z naravo in spremljanje naravnega reda sta oporna stebra Land arta (zemeljske umetnosti). Posegati v naravo do neke meje. Da ustvarjena skulptura ne izstopa iz narave, se z njo celo zlije in v nekem momentu preseneči. V naravi se prilagodi oblikam, barvam in podobam narave, tako da jo vizualno ne onesnažuje. Prav tako je skulptura povsem razgradljiva, saj je zgrajena izključno iz naravnih materialov. Objekt je trden in stabilen, ni pa nujno, da je večer.

Z zeleno forma vivo in med prvimi naravnimi skulpturami »Varuh krajine« bi tako prostor približali ljudem, na poti bi postali in si morda vzeli čas za počitek, kontemplacijo, daljše uživanje v pogledih na krajino.

Utemeljitev ideje fakt 3, spomenik Škalam

Danes Šaleška dolina in predvsem Šaleška jezera predstavljajo največje preoblikovanje krajine na Slovenskem. In spreminjanja ter preoblikovanja te pokrajine še zdaleč ni konec (gradnja hitre ceste). Med Škalskim in Velenjskim jezerom se je na pregradi ustvaril krajinski park in je biotsko zelo pestro območje. Narava je prerasla rane preoblikovanja krajine, ljudje, ki so to doživeli, se še spominjajo, nekateri so spomine odnesli s seboj na drugi svet. Večkrat se spomnim na deda Franca, ko mi je razlagal o svojem otroštvu v Škalah, in kako je bilo potem, ko so se morali preseliti. Naj bo ta skulptura spomenik našim prednikom in opomnik našim zanamcem.

JOŽE MIKLAVC

Ocena avtorja prispevka

Več kot očitno je, da je to moderen, naraven, spontan in čudovit projekt, ki ga razumejo vsi, ki verjamejo v navdih naravnega, v očarljivost materialnega, v minljivost živega in v spontanost sebe, njega, Nje in vsega!

Info vabilo Alja Krofl Kunigunda Foto Jože Miklavc

Kunigunda, Aljin stvar

On dan me je zaneslo tja za vodo, vodo mirno, Škalca. Tam je punca pletla ločje, vrbo in srobot. Kot bi čaplja žabe, štrk lovil iz blata dna ... tak je gnezdo pletla devojka na A. V srcu mlada, spretna ženska dan.

Koga s tem grmovjem rajca ... veliko kot od Pozoja srajca, čudna stvar! Je to še ena fora, podoba stvora ... Aljin dar. tam na bregu luže ... roke spet in spet je vila ... 13. dan si oddahnila.

Še so tekle srage, vroče sape, konca ni bilo, pod klobukom strele so norele, grom z neba in znoja steklo je brez dna ... Še zadnjič niti so prijete, končala je, življenju je vdahnila A.

Je na suhem riba? Sred poletja srečali smo psa? Strašilo? Varuha krajine, jezera Škalca! In sporočilo? Ne bo ubilo, če ljubezen spijemo do dna!

Glasba in festival

Zmagoviti videospot »Six feet apart«

ali kako je zmago doživel njegov avtor Nace Serdinšek

Nace Serdinšek je (v sodelovanju s Klemnom in Živo) zmagovalac glasbenega tekmovanja, ki je potekalo na YouTube kanalu Eytschpi42 pod naslovom »En meter in pol narazen« v kategoriji videospoti. Naceta poznamo predvsem po njegovih solo nastopih s kitaro in kot člana skupine Klinčeci. Za kaj gre in kako je prišel do tako prestižne zmage, sem ga (tudi glede na temo tekmovanja »en meter in pol razdalje«) prosila za odgovor kar po e-mailu. Ker je tako natančno in odkrito odgovoril, se mi zdi prav, da njegov odgovor posredujem bralcem Lista v celoti, vsem sodelujočim pa iskreno čestitam.

Najbolje, da začnem na začetku. Ne znam povedati, kolikokrat mi je moj dobri prijatelj Klemen Belavič omenjal, naj posnamem kakšno svojo pesem, ki bi jo on opremil tudi z videospotom, nato bi jo lahko objavil na YouTube. Kljub mojemu dolgemu oklevanju sem se vseeno spravil zraven in posnel prvo pesem kot solo glasbenik. Kmalu zatem sva s Klemnom za to pesem posnela video v mojem studiu in ga tudi lani na začetku poletja objavila na mojem YouTube kanalu Nacetone. Ta izkušnja celotnega procesa je bila zame zelo

Foto Živa Brvar

zabavna in zanimiva in nekako me je zadržalo, da bi s Klemnom to poskusila malo bolj redno in malo bolj resno. Od začetka letošnjega leta sva na YouTube objavila še 5 videospotov pesmi in jih imava namen posneti še veliko več. V letu 2020 sem imel namen biti ustvarjalen, nisem pa niti približno vedel, da bom imel zaradi koronavirusa toliko časa. Veliko je sitnosti s tem virusom, ampak kljub vsemu slabemu se pokaže tudi kakšna dobra priložnost.

Že vrsto let spremljam YouTube kanal z imenom Eytschpi42, na katerem gospod Henning Pauly predstavlja in ocenjuje glasbeno opremo za kitariste in ima že več kot 100.000 naročnikov. Zelo iskreno pove svoje mnenje o določeni glasbeni opremi in meni kot potencialnemu kupcu kakšnega kosa opreme je to zelo pomembno. Med epidemijo je g. Pauly organiziral odlično glasbeno tekmovanje, ki je bilo odprto za ves svet. Namen tekmovanja je bil bolj kot vzpodbuda vsem glasbenikom izkoristiti višek časa za ustvarjalnost in je tudi bilo epidemiji primerno poimenovano »Six feet apart« ali po slovensko »En meter in pol narazen«. Vse skupaj je bilo zasnovano na način, da je vsak udeleženec dobil posnetek bobnov in posnetke valov, v katerih je bilo pet različnih vokalistov, ki so odpeli enako melodijo, ampak vsak v svojem stilu. Izziv za tekmovalec je bil ustvariti celotno pesem za prejeti material, se pravi vsa instrumentacija je bila prepuščena tekmovalcu. Bilo je tako odprto, da niti ni bilo treba uporabljati priloženih bobnov in vokalistov, lahko si posnel vse svoje, če si tako želel. Edina stvar, ki si ji moral kot tekmovalec slediti, je bila melodija petja in tonaliteta pesmi. Vsak je moral narediti svojo verzijo pesmi »Six feet apart« in zanjo posneti videospot. Tekmovanje je bilo razdeljeno na zabavne kategorije, kot

PRIPRAVILA MILOJKA B. KOMPREJ

so najboljše živali v video, najboljša družinska verzija (če je pesem posnela družina), najboljši kitariski solo, najboljša verzija pesmi, najboljši video, najbolj zanimivi akordi v pesmi, ki so še vseeno prijetni, in še in še. Skratka zastavljeno je bilo tako, da se je lahko tekmovanja udeležil kdorkoli. Ne glede na starost ali znanje, ocenjevala se je samo kreativnost. Nagrade so bile naravnost odlične in v skupni vrednosti cca 12.000 €.

Ko sem stvar predstavil Klemnu, je bil seveda takoj za to, da se udeleživa in poskusiva, če nama kaj uspe. Ko sem dobil idejo, kako se bom lotil pesmi, je šlo vse skupaj kar hitro. Zdi se mi, da se imel le v nekaj dneh vse pripravljeno in posneto v zvočni zapis. V kratkem sestanku sva s Klemnom razvila idejo, da bova video posnela na odru Kulturnega doma Šoštanj, kjer bom vse vloge »benda« igral jaz. Klemen bi to posnel in zmontiral na takšen način, da bo izpadlo, kot da so vsi liki skupaj na odru. Na dan snemanja je s Klemnom prišla tudi njegova sestrična Živa Brvar, ki nama je bila v veliko pomoč pri procesu snemanja videa in je tudi sama malo stala za kamero in naredila nekaj odličnih posnetkov. Snemanje je potekalo zelo tekoče in brez večjih zapletov. Mi pa smo seveda uživali in se ves čas smejali.

Foto Živa Brvar

Ko sem posnetek objavil na YouTube, smo bili deležni zelo pozitivnih odzivov, kar je bil zelo dober pokazatelj, da smo naredili nekaj kvalitetnega. Prijave so sprejemali do 25. junija, nato se je začelo ocenjevanje. Za tekmovanje so dobili več kot 200 prijav, kar časovno pomeni 15 ur posnetkov, ki jih je morala komisija pregledati in oceniti in si lahko predstavljate, da jim je to le vzelo kar nekaj časa. Vmes so me ljudje nestrno spraševali, če so že rezultati, ampak zanje je bilo treba počakati malo več kot en mesec. Ko pa so prišli, sta nas seveda preplavila velika sreča in veselje, saj smo izvedeli, da je naš video zmagal v kategoriji za najboljši videospot. Nikoli v življenju nisem bil del česa, kjer bi se zmagalo na kakšnem tekmovanju in sprva sploh nisem vedel, kako naj odreagiram. Seveda gre

velika zasluga tej zmagi tudi Klemnu in njegovi sestrični Živi, ker sta res odlično izpeljala snemanje in na to ne morem biti drugega kot zelo ponosen. Moram še povedati, da je nekaj neverjetnega, da sem v krogu tako dobrih in kreativnih ljudi.

Ob tej priložnosti bi se rad zahvalil tudi županu Občine Šoštanj gospodu Darku Menihu, ker mi je omogočil prostor za glasbeno ustvarjanje v naši občini, ker je to igralo tudi veliko vlogo pri zmagi. Hvala tudi Zavodu za kulturo Šoštanj za dovoljenje uporabe kulturnega doma; res se je izkazal kot odlična lokacija za snemanje videa. Sedaj pa novim glasbenim izzivom naproti. Če vas zanima, kakšen je videospot »Six feet apart« ali kakšna druga avtorska pesem, vas vabim, da se naročite na moj YouTube kanal Nacetone.

Foto Živa Brvar

V Ljubljani po afriško

Ljubljana je zelo blizu in če ste se 15. avgusta mudili na Špici na AfriškaVasFestu, potem boste verjetno z zanimanjem prebrali, kako in zakaj je ta festival sploh zaživel.

Letos je bil četrtič. Bil je pisan, zabaven medkulturen in prijetno poletno osvežen. Tudi prostor v parku Špica je več kot lep. Grubarjevo nabrežje, na Ljubljani ladjice, v parku pa glasba, vrvež, otroci, pisana ponudba afriških jedi in blaga in prijateljsko vzdušje. Glavni organizator je zavod Afriška vas s sedežem v Ljubljani, ki ga vodi Daniel Nzotami, »Ideja za festival je nastala s skupnimi močmi celotne afriške skupnosti v Sloveniji,« pove Nzotami. »Zavod Afriška Vas vodi skupaj z ženo, Velenjčanko Mojco Kastelic. Zasluge za festival pa ne gredo samo nama, prav celotna skupnost na takšen ali drugačen način prispeva k sami obliki in izvedbi festivala.«

Želje so bile najprej o pikniku in preprostem druženju, a so kaj kmalu zrasle v festival. Prvo

leto je festival potekal v Podutiku in je trajal le en dan, drugo leto so ga na isti lokaciji podaljšali na tri dni. Lansko leto so se preselili v center Ljubljane v park Špica. »Letos nam je trenutna situacija po svetu malce zagodla, a smo z afriško trmo vseeno organizirali že četrti Afriški VasFest.«

Program so morali skrajšati iz treh na en dan. Vsebinsko ni prišlo do večjih sprememb, še vedno so potekale delavnice, izobraževanja, afriški bazar, bogata kulinarčna ponudba in glasbeni program. Nastopili so: Mamadou Diabate, dvojni grammyjev nominiranec in prejemnik enega grammyja, Issiak Sanou s učenci, njegov bratranec Mamourou Sanou s svojimi učenci, Tina Sovič in Womango, pevski zbor Bee Geesus, otroška plesna skupina Luna, ki jo sestavljajo otroci prosilci za azil, Gambijski DJ Las Susso in plesalci kizombe Kizz Kiss ter ostali.

Odziv je bil tudi letos neverjeten in na zavodu upajo, da bo drugo leto spet trajal tri dni. Lep primer torej, kako se da na prostovoljni bazi, z malo denarja (festival je sicer letos podprla tudi MO Ljubljana), a veliko entuziazma širiti kulturo in veselje.

Foto Milojka B. Kompelj

MILOJKA B. KOMPREJ

Foto Milojka B. Kompelj

Zavod Afriška Vas je neprofitna organizacija, ki pomaga afriškim migrantom v Sloveniji in organizira kulturne dejavnosti. Med letom organizirajo razne delavnice, izobraževanja in druženja ter afriškim migrantom in njihovih družinam pomagajo pri premoščanju raznih družbenih, birokratskih in tudi osebnih težav. Njihov vodja Daniel Nzotam prihaja iz Kamerunskega visokogorja. Rojen je v veliki družini in pred slabimi petnajstimi leti je v upanju na boljše življenje odšel v svet. Najprej je nekaj let živel v različnih afriških državah, nato pa je prišel v Evropo. V Sloveniji je spoznal Velenjčanko Mojco, s katero imata danes dva sinova. Ožbej Douala obiskuje osnovno šolo, Tibor Yaoude pa je še vrtničkar. V Ljubljani ima trgovino z avtohtonimi afriškimi izdelki, ki jih je v decembru mogoče kupiti tudi v Velenjki.

Daniel Nzotami je tudi umetnik, glasbeni ustvarjalec, nastopa samostojno in z nekaterimi slovenskimi glasbeniki, kot so Rina K in drugi.

Literatura

Moč poezije v večplastnosti

»Veter, ujet v duši« je pesniški prvenec velenjčana Staneta Hafnerja, ki ga širša javnost pozna predvsem kot grafičnega oblikovalca, filmarja in scenografa. V zbirki, ki je izšla letos pri založbi Litera, je avtor zapisal: *Nisem poet ne literat. S preprostim pesniškim izrazom sem spregovoril o svetlobi in temi, ki se skrivata v vsakem človeku, o čutenju, intimi, o vsem, česar običajno v svoji ranljivosti ne razkrivamo okolici ... Če se mi je uspelo s katero pesmijo približati vsaj enemu bralcu, se mu dotakniti srca in pobožati uho in dušo, potem sem se pravilno odločil, da zapisano delim z vami.*

V zbirki, ki jo je uredil sam, se nam skozi poglavja Baladika, Lirika, Erotika, Epika, Anima in Kar nekaj razkriva avtor sam. Pesmi je najprej pisal zase, jih skrivaj v predalu in v svojem srcu, potem pa jih opogumljen in prepričan od mnogih literatov zaupal uredniku Litere Orlandu Uršiču.

Pravilnost odločitve je potrdila spremna beseda Vinka Mödendorferja, ki je med drugim zapisal: *V poplavi vsakršnih lažnih pesniških izdelkov, kjer formalno literarno sprenevedanje velikokrat nadomešča čustvovanje, deluje Hafnerjeva pesniška knjiga kot svojevrsten anahronizem. Anahronizem v dobrem smislu besede. Kot nasprotje napihnjeni besedi, kot nasprotje zapletenim metaforam, kot nasprotje formalnosti, kot nasprotje čustveni hladnosti, ki se*

Ali vemo, kaj berejo/gledajo naši otroci? vpliv pravljic na psihični razvoj otroka

Pravljice. Vsi jih poznamo, brali in poslušali smo jih v otroštvu, odrasčali smo z njimi in še zdaj so nam pri srcu – vsak ima kakšno priljubljeno, ki ga spominja na brezskrbne čase ali priključke kak lep spomin. Sedaj pa jih beremo ali pripovedujemo svojim otrokom, nekateri že tudi vnukom. In včasih se zgodi pravi mali čudež – ko opazimo, da se otroku razplamti iskrica v očeh.

A kaj sploh so pravljice?

Definicija gre nekako takole: »Pravljice so ena izmed pripovednih zvrsti ljudskega slovstva, saj so se prenašale z ustnim izročilom; to pomeni, da avtorji večine

pretvarja, da je poezija. (...) Hafnerjeva poezija pred nas postavlja večno nova in večno stara vprašanja: Ali je iskrenost dovolj za pesem? Ali je mogoče, da je pesnjenje zgolj realistično doživljanje sveta? Ali pozicija opredeljuje predvsem umetnost Jezikovnega iskateljstva? Mora pesem znova in znova iskati svežih metafor in izvirnih podob jezika? (...) Pred nami je resnično domišljena in premišljena pesniška knjiga (ne zbirka, pač pa knjiga, kot imenujemo knjiga pomembne rokopise, ki slikajo celovitost življenja). Domišljena je tako vsebinsko kot oblikovno. Govori nam s svojo vsebino in tudi formo. Je delo celostnega ustvarjalca, ki gleda in razume svet z dušo in očmi. Kljub enostavnosti verza, rim in metafor je vsebina te lepe knjige večplastna in večpomenska. Bit poezije je v njeni večpomenski. Ni pesmi, ki bi bila lahko razumljena absolutno. Moč poezije je v odprtosti, v nerazločljivem. Tega se pesnik Stane Hafner dobro zaveda. V vsaki pesmi nam tudi formalno ponuja vsaj še eno pesem. Lahko bi rekli tudi: še eno zgoščeno podobo pesmi. Vsaka pesem je videti, kot smo že rekli, tudi kot nekakšen likovni, grafični izdelek, če ga pogledamo natančno, vidimo, da nam je z vsako pesmijo pesnik postregel še z novo, pa še eno ... z več možnostmi branja, saj nam z uporabo velikih in majhnih in še manjših črk zapisa odpira vrata v svobodno odločitev branja in doživljanja.

Stane Hafner je imel prvo predstavitev knjige junija v Velenju. V to mesto je prišel leta 1971, tukaj je po službi v Gorenju in v Studiu Rebernik deloval kot samostojni ustvarjalec v kulturi. Ukvarjal se je z grafičnim oblikovanjem, ob tem je ljubiteljski filmar in soustanovitelj Kino kluba Gorenje. Deloval je v več delovnih telesih, udeleževal se je in se še vedno

klasičnih pravljic niso poznani. Od ljudskih pripovedi in legend se razlikujejo po tem, da so domišljijске in ne prikazujejo realnih dogodkov iz preteklosti. Kaj še? V pravljicah se ponavljajo pravljicična števila: tri, sedem, devet, deset, dvanajst ... V njih nastopajo pravljicična bitja (govoreče živali, vile, povodni možje, jamski škrtarje, peklenščki) in se pojavljajo čarobni predmeti (prstani, škornji, plašči, palice, prti, lonci, leteče metle, ni da ni). Pravljice se skoraj vedno začnejo z istimi ali vsaj podobnimi besedami (nekoč, davno, v prastarih časih, za devetimi gorami ...). To pa zato, da bo otrok vedel, da ni v nevarnosti. Vedel bo, da čarovnica, ki hoče porediti in speči Janka in Metko, ter volk, ki hoče požreti Kapico in njeno babico, nista iz našega časa in prostora. In se bo lahko brez strahu potopil v zgodbo. Lahko se bo »prijetno bal«. Nič mu ne grozi.«

In da ne pozabimo! V pravljicah zmeraj zmaga dobro nad slabim, pravica nad krivico, resnica nad lažjo ... Zakaj? Ker morajo imeti pravljice nauk.

Konec pravljic gre večinoma takole: »In sta srečno živela do konca svojih dni« ali »In še vedno živita, če še nista umrla.«

Bruno Bettelheim (1903–1990), avstrijski pisatelj in otroški psiholog, živeč v ZDA, je v svoji knjigi »Rabe čudežnega – O pomenu pravljic« (v slovenščini je izšla leta 2002 v založbi Studia humanitatis, v prevodu Jane Unuk) napisal: »Tak konec otroka niti za hip ne slepi, da je mogoče živeti večno, temveč mu daje slutiti, kaj

MILOJKA B. KOMPREG

Foto Milojka B. Kompreg

tudi v športu. Za svojo delo na različnih področjih je prejel več nagrad. O občutkih ob zaključku knjige je povedal zanimivo anekdoto, ki je tako osebna, da bi jo težko napisali. Je pa iskrena in govori o tem, da je treba biti v življenju tukaj in zdaj. Ne pa nekje v preteklosti ali prihodnosti.

ALICE ČOP

lahko edino ublaži našo bolečino zaradi kratkosti življenja na tem svetu – da vzpostavimo zares zadovoljujoč odnos z drugim človekom. Zgodbe nas učijo, da takrat dosežemo največjo čustveno varnost.« Saj, s tem se moramo strinjati, kajne? Najbrž si zato prav vse deklace (in malo starejše deklace) želimo srečati svojega princa na belem konju.

O pravljicah, njihovi vsebini, strukturi, pomenu in vplivu na razvoj otroka obstaja veliko število teorij. S pravljicami se resno ukvarjajo mnogi prestižni pedagogi, psihologi in psihoterapevti, psihiatri, sociologi, lingvisti, literarni teoretiki in še bi lahko naštevala.

Kaj jih je vse tako pritegnilo k teoriji in psihologiji pravljic? Odgovor se glasi: dobro se zavedajo, kako pomemben vpliv imajo pravljice na otrokov psihosocialni razvoj.

Za vas sem prepisala nekaj precej zanimivih misli švicarskega pisatelja in pedagoga Jakoba Streita (1910–2009) iz knjige »Zakaj otroci potrebujejo pravljice?« (v slovenščini je izšla leta 2015 v založbi Buča, v prevodu Tamare Laganin Kranjec)

»Tehnološko razvit svet vsakodnevno zasuje duševne ravni otroka s tisoč vtisi hrupa in šare. Moramo ga varovati, če ne, bodo posledice vidne v nevrozi. Otoper bo zaradi preveč čutnih vtisov in se vedel neobčutljivo. (...) Otroci našega časa potrebujejo mir, tišino in čustvenost,

ne pa umetne dražljaje, ki na žalost danes tudi z nekontroliranim gledanjem televizije mnogim otrokom škodijo, ker povzročajo duševno kaotičnost. Otroško oko je narejeno za široko odprtje in čudenje. Slikanice morajo biti nežnih barv, v njih pa zaživetje rože, metulji, palčki, vile. (...) Prinesti fantastiko pred otroške oči pomeni zmesi otrokovo dušo in dovoliti, da njegova čustva postanejo surova. Tako sejemo poznejše kravale mladostniških tolpa. (...) Ne dovolimo otrokom gledati televizije! Dajmo jim v roko knjigo!«

No, naj dopolnim, da je knjigo napisal že leta 1964, rojen je bil leta 1910 in nekateri njegovi pogledi so lahko z našega stališča nekoliko zastareli. Na primer, Streit je kritiziral tudi Disneyjeve risanke – celo Sneguljčico, ki danes velja za povsem nedolžno klasiko.

Naši otroci pa na televizijskih zaslonih vsakodnevno spremljajo veliko nasilnejše »pravljice« – kajne? – če to še sploh so (v nekaterih primerih) pravljice.

In dovolite mi še zadnjo citacijo Streita, ki vidi najpomembnejšo vlogo pravljic v tem, da se otrok zna poistovetiti z junaki: »Njihovo trpljenje je njegovo trpljenje, njihove solze so njegove solze, njihova sreča je njegova sreča. Vsak dober vzgib je nagrajen, hudobija pa kaznovana. Tako otrokom postavimo temelje moralnosti. To so sile, ki gradijo značaj!«

Drži kot pribito. Zgoraj omenjeni profesor psihologije, Bruno Bettelheim, občudovalec psihoanalitičnih metod svojega rojaka Sigmunda Freuda je leta v Chicagu sodeloval s psihiatrično bolnico, kjer je uvajal alternativno metodo zdravljenja težko psihično bolnih (pretežno) otroških pacientov – s pomočjo pravljic.

Da bi se otroci o sebi naučili razmišljati pozitivno, morajo začutiti, da so sposobni sami premagati življenjske ovire. Tega se naučijo iz pravljic, trdi, in še posebej koristne se mu zdijo tiste, ki vzbujajo njihovo pozornost, radovednost, domišljijo, smisel za moralno in etičnost. Najbolj ceni pravljice, ki se ukvarjajo z vsesplošnimi človeškimi težavami in zatorej zaposlujejo otrokove misli – »nagovarjajo« njegov oblikujoči se jaz (EGO) in hkrati sproščajo predzavestne in nezavedne pritiske.

Najbolj primerne so klasične ljudske pravljice, ker so enostavne in jasne, pravi. Z njihovo pomočjo se otroci naučijo obvladati psihološke probleme odrasčanja – premagajo narcizem, tekmovalnost (na primer z brati in s sestrami), postanejo samostojni, izoblikujejo si občutek za moralno dolžnost itd.

Liki pa ne smejo biti ambivalentni – zelo pomembno je, da so bodisi dobri – pridni – prijazni – pametni bodisi nasprotno, hudobni – leni – neumni. Nič vmes. To pa zato, da bo otrok z lahkoto dojel razliko med njimi in se pravilno identificiral s »ta pravim junakom«. S tem namreč razvija lastno samorefleksijo.

Bettelheim tudi opozarja, da otroku škodujemo, če mu predstavljamo samo svetle plati življenja. Otroci, ki jim prikrivamo ali olepšujemo resnico, se ne bodo znali spopadati s težkimi življenjskimi situacijami. Ne moremo jih za zmeraj zaščititi pred jezo, zavistjo, hudobijo ali sebičnostjo drugih – bolje, da te pojave spoznajo skozi pravljice in se naučijo nanje pravilno odreagirati, po vzoru pravljicih junakov. Izogibati se je treba tudi tabuiziranju smrti, ker je pač del življenja. Tako otroka rešimo pred kasnejšimi nevrozami, depresijami, napadi panike in podobno.

Pravljice priporoča otrokom brati pred spanjem, da bodo kot nezavedno gradivo vstopile v otrokovo zavest in doživele predelavo v njegovi domišljiji.

In še ena stvar se mu zdi zelo pomembna: otrok mora sam povedati, katero zgodbo/pravljico želi poslušati,

saj sledi lastni intuiciji. Starša mu ne smeta siliti svoje priljubljene pravljice iz otroštva; njun otrok namreč po doživlja lastne težave, s katerimi se s pomočjo zgodb spopada. Ko jih preraste in v sebi reši, bo že napočil čas za nove priljubljene zgodbe, ki mu bodo pomagale skozi nove težave. Tudi če bo hotel Janka in Metko slišati stokrat, znova in znova, zagotovo obstaja razlog za to. Stvarem moramo pustiti čas.

Sedaj pa za zanimivost nekaj konkretnih primerov, kako Bettelheim iz pozicije »freudovskega psihoanalitika« vidi klasične pravljice in njihov nauk. Vnaprej opozarjam, da so nekatere interpretacije sila nenavadne. TRUJE PRAŠIČKI po njegovem mnenju otroke na dramatičen način učijo, da ne smemo biti leni in jemati stvari na laho, ker bomo drugače propadli. Le če se potrudimo, lahko »v življenju zmagamo/uspemo.«

Pravljice, kot so GRDI RAČEK, OBUTI MAČEK ali celo PEPELKA, torej pravljice, v katerih nastopajo podcenjevalni, »od življenja tepeni« liki – bodisi zaradi drugačnega izgleda ali na primer revščine, so priljubljene pri otrocih z manjvrednostnim kompleksom. Iz teh pravljic se naučijo, da tudi takšni liki dočakajo srečo, kar jim daje upanje, da bodo tudi oni uspeli v življenju in bo vse dobro. PEPELKA je priljubljena tudi pri otrocih, ki imajo konfliktno odnose s sestrami ali brati ali imajo občutek, da jih materinske figure v njihovem življenju zapostavljajo. Freudovski psihoanalitiki se, kot je znano, veliko ukvarjajo s pojmom »Ojdipov kompleks«, za katerega smo nedvomno že vsi slišali.

Trdijo, da vsak otrok v določenem obdobju podzavestno hrepeni, da bi se znebil enega od staršev in imel drugega zase. Sanjarijo celo o skupnem življenju (ne da bi si nujno predstavljali spolni odnos!). Ojdipov kompleks pri dekletih se po mnenju Bettelheima manifestira tako, da si same sebe predstavljajo kot čudovite princeze, ki jih drži v ujetništvu hudobna ženska figura (mačeha ali čarovnica); sanjarijo, da jih ima njihov oče najraje na svetu, vendar je na žalost prešibak, da bi jih osvobodil. Takšne deklace imajo najraje pravljice, kot so PEPELKA, TRNULJČICA ali SNEGULJČICA.

Pri fantih z Ojdipovim kompleksom pa naj bi bile najbolj priljubljene zgodbe o vitejih »v bleščočih oklepih«, ki junaško osvobodijo princezo iz krempljev krutega zmaja (ali druge pošasti). Zmaja identificirajo z očetom, ki ga »sovražijo«, ker zaseda »njihovo« mesto pri mami (ki jo želijo imeti le zase). Hkrati pa očeta sovražijo tudi zato, ker se zavedajo, da so kot družina finančno odvisni od njega. Zmaj (= oče) pa predstavlja grobo silo, torej je v red, da z njim fizično obračunajo (ali ga celo ubijejo). Iz svoje domišljije »kako se znebiti očeta« namreč želijo priti »čisti« in nedolžni, da jih bo mati še naprej lahko ljubila.

TRNULJČICO Bettelheim interpretira kot pravljico o spolnem dozorevanju. Adolescenca je čas velikih sprememb; v mesecih pred 1. menstruacijo in po njej pa so dekleta pogosto pasivna, utrujena in zaspana – kot Trnuljčica, pravi.

V prizoru, v katerem princesa najde vilo, ki prede za kolovratom, po njegovem mnenju kar mrgoli freudovske simbolike: Trnuljčica se vzpenja po polzastih stopnicah, kar se med freudovsko analizo sanj interpretira kot spolno doživljanje; majhna vrata in ključ v njihovi ključavnici simbolizirajo penetracijo/spolni odnos; vrata, ki se sama odprejo, in temna kamrica za njimi – pri analizi sanj – simbolizirata ženski spolni organ; vreteno (ki povrh še ritmično poskakuje) pa falus.

Mnogi snubci se želijo prebiti k Trnuljčici, preden spolno dozori – in zato umrejo v trnju, razlaga Bettelheim. Šele ko je zares pripravljena na ljubezen in spolni

odnos, se enemu princu končno uspe »prebiti skozi trnje.« Nadaljnja razlaga tu, mislim, ni potrebna. Na kratko še o dveh, pri otrocih morebiti najbolj priljubljenih pravljicah ...

Pravljica JANKO IN METKA se ukvarja s težavami in bojaznimi otrok, ki se morata odpovedati svoji odvisnosti od matere in se znebiti oralne fiksacije nanjo; na začetku mammo še zmeraj vidita samo kot vir hrane. Otroci predšolske starosti imajo namreč ustajljene vzorce razmišljanja: mama = občutek varnosti = skrbela bo za naju za vedno. Da bi ju lahko »odstavila od prsi« (razumi: spodbudila k samostojnosti), ju mora mama zavreči/nagnati v temni gozd (ki ga v psihoanalizi enačimo s prostorom, kjer se srečamo s svojo notranjo temo in se moramo prebiti na svetlobo, da postanemo močnejši ali neodvisni – kot v tem primeru Janko in Metka); še preden se Janko in Metka uspeta povzdigniti na višji nivo svojega obstoja, se morata prebiti skozi regresijo; ker ne nadzorujeta svojega ID-a (zelo po-nostavljeno: svojih nagonov) začneta »parazitirati« na čarovnični hiši (to je ponovno zadovoljevati svoje sebične oralne potrebe – in ob tem jima je čisto vseeno, da bosta starki pojedla streho nad glavo). Vendar ima tudi čarovnica težave z nadzorovanjem svojega ID-a, zato želi zadovoljiti svoja kanibalska nagnjenja, kar je še hujske dejanje, saj bi se kot starejša, modra oseba morala znati obvladovati; njen umor je zato nekako upravičen. Takoj ko v Janku prevlada razum (poveže se s svojim Jazom), mentalno dozori in se lahko upre čarovnici.

Ker sta zdaj otroka samostojna in namesto, da bi samo »jemala« staršem, nekaj tudi »dajeta« (prineseta medenjake), ju mati sprejme z odprtimi rokami. (Vmes je še pomembna očitna simbolika ognja (v pečici) in vode, ki jo prečkata na poti domov.)

In za konec še RDEČA KAPICA, če ste na to pripravljeni. Ta po Bettelheimu pripoveduje o požrešnosti, človeških strasteh, nasilju, o pubertetniških seksualnih željah in o izgubi otroške nedolžnosti.

Ena prvotnih, Perraultova Kapica, se slečena uleže v posteljo k volku (in čeprav se čudi, da je »babica« vsa kosmata in gola in jo objema z velikimi rokami, ne zbeži – kar pomeni, da si podzavestno želi biti zapeljana (simbolično »požrta«)). Brata Grimm sta seveda ublažila konec pravljice in v njihovi različici ne volk ne Kapica nista v postelji slečena.

A Bettelheim med drugim vseeno izpostavlja dejstvo, da čeprav sta materinska lika – mama in babica popolnoma nemočna, ne nista brez krivde. Kapico sta razvadili in nanjo prenesli spolnost, ki sta se ji že sami odrekli, s tem, da sta ji dovolili nositi spolno privlačno rdečo pokrivalo ... Volk naj bi predstavljal animalistične tendence v nas. Babico naj bi ubil, da ne bi Kapice zaščitila pred njim; Kapice pa ni ubil takoj, ker se je z njo želel najprej spolno družiti.

Da se Bettelheimu (in zakaj) volk in lovec zdita nadomestek za Ojdipov lik očeta, raje ne bom več razlagala. A trdi, da otroci podzavestno razumejo pravo bistvo Kapice, saj so od malega obsedeni s spolnostjo, čeprav še ne vedo, kaj to pravzaprav je.

Kakoroli se nam lahko takšna interpretacija znanih pravljic zdi bizarna (in verjemite, tudi jungovska analiza pravljic je nekaj posebnega!), psihologom lahko pomaga pri prepoznavanju otrokovih težav, ko jih ta še ne zna sam poimenovati.

Sicer pa, ne obremenjujmo se z interpretacijo pravljic in otrokom pripovedujmo in berimo čim več! Že zaradi tega, da z njimi kakovostno preživimo lepe skupne trenutke, ki se jih bomo za zmeraj spominjali!

Intervju

Janez Kramar Človek znanj in dejanj

Čas epidemije je tudi čas, ko se bolj kot kdaj koli prej oziramo po svoji bližnji okolici in ljudeh. Ob tem se po navadi zavemo, da zelo malo vemo o svojem okolju in se pravzaprav skoraj ne poznamo. Saj to je na nek način logično. Ne moremo poznati vsakega in vseh. Če pa se o kom pozanimamo pri drugih ... hja, kaj hitro pride do subjektivnih

informacij. Tako tudi jaz nisem poznala mag. Janeza ali Janija Kramarja, vodja reševalne službe UKC Ljubljana. Pa je rojen Velenčan in hkrati moj sokrajan, in kot se je izkazalo med pogovorom, celo nekaj časa moj sošolec na podiplomskem študiju. Ja, svet je majhen in tale nekoliko daljši uvod je namenjen razmisleku o tem, da bi bilo prav, če bi se ljudje začeli malo več pogovarjati med seboj. Zato sem bila vesela, da sva se dobila in klepetala dobro urico. Zame je bila poučna in zelo zanimiva.

Prvi posredovalci v občini Šoštanj

»V občini Šoštanj je trenutno usposobljenih 40 prvih posredovalcev,« sva se dotaknila

MILOJKA B. KOMPREJ

najprej tega dela njegove dejavnosti, saj poleg službe deluje tudi kot predavatelj NMP. Za tiste, ki ne vedo, kaj je prvi posredovalec, čisto po šolsko pojasni, da je prvi posredovalec posameznik, ki večinoma nima zdravstvene izobrazbe in se odzove na poziv dispečerske službe zdravstva in pride na kraj nesreče z namenom izvajanja ukrepov za ohranitev življenja, predvsem sta to oživljanje in zaustavljanje krvavitve.

»Usposabljanje prvih posredovalcev je v Sloveniji novost izpred nekaj let, saj se je izkazalo, da je v primeru oživljanja ponesrečenca reakcijski čas zelo pomemben,« pove. Dokazano je, da ima ponesrečenec vsaj 13 odstotkov manj možnosti na minuto, da preživi, v kolikor se ne oživlja že v prvi minuti. Prvi posredovalci so po 10-urnem tečaju usposobljeni za ustavev krvavitve in oživljanje z uporabo avtomatskega defibrilatorja. V Sloveniji je veliko posredovalcev iz vrst gasilcev in tudi v Šoštanju je tako. »Gasilci so na nek način na terenu, ljudje, ki so usposobljeni za pomoč. Idealni za prve posredovalce bi bili tudi policisti ali pa morebiti redarji,« zagovarja on in še nekaj njegovih kolegov razširitev prvih posredovalcev med uniformirane zaposlene. V Ameriki je to že praksa in tudi v Evropi. V šoštanjski občini je bilo izobraževanje s strani enote nujne medicinske pomoči UKC Ljubljana brezplačno. Gospod Kramar je skupaj z ostalimi predavatelji mnenja, da je to dolžnost služb in da naj Občina raje financira v opremo posredovalcev, ki jo imajo s seboj v avtu. Tak dogovor je tudi s šoštanjskim županom. Tečaj za prvega posredovalca je lahko tudi dvostopenjski. Oseba, ki je opravila dodatna usposabljanja in pridobila naziv »certificirani prvi posredovalec«, ne ukrepa samo pri poškodbah, temveč lahko pomaga tudi pri obolenjih.

Avgusta bo v Šoštanju spet izobraževanje, skupno načrtujejo sto prvih posredovalcev. Občina Šoštanj to še bolj potrebuje, saj v njej ni enote nujne medicinske pomoči.

Kako to teče v praksi? Ko prejme center 112 klic na pomoč, ga preveže v enoto nujne medicinske pomoči, da tam ocenijo, ali bodo na pomoč poslali prvega posredovalca. Če se odločijo za ta ukrep, pošljejo obvestilo več osebam na območju dogodka. Tako je verjetnost hitrega ukrepanja še večja. V bližnji prihodnosti bo vloga obveščanja prevzela Dispečerska služba zdravstva Slovenije, na našem območju Dispečerski center Maribor. Prvi posredovalec ni zamenjava za nujno medicinsko pomoč. Ta je še vedno aktivirana.

Služba, kariera ali način življenja?

Gospod Kramar ima s področja nujne medicinske pomoči 32 let delovnih izkušenj. Zato se sprehodiva po njegovi karierni poti

od začetka. Kot dijak srednje zdravstvene šole v Slovenj Gradcu je že delal v Bolnišnici Topolšica. Od 1987. leta dalje je zamenjal kar nekaj služb. Med drugim je delal tudi v Psihiatrični bolnici Vojnik in v Zdravstvenem domu Velenje. Tam je od leta 1991 največ deloval v enoti nujne medicinske pomoči. Kot družbeno osveščen in odprt za nove izkušnje je bil aktiven v več komisijah. V Svetu zavoda ZD Velenje je bil osem let predsednik. Ob tem se je veliko izobraževal tudi izven meja. Pridobil je znanja in certifikate za področja oživljanja (reanimacije) za različne starostne skupine na evropskem nivoju, ki ga je seveda treba redno obnavljati. Tako je inštruktor Evropskega sveta za reanimacijo za dodatne postopke oživljanja, inštruktor dodatne oskrbe poškodovancev v predbolnišničnem okolju (International trauma life support – ITLS), inštruktor Rdečega križa Slovenije in licencirani član izpitne komisije pri Državnem izpitnem centru za poklic Zdravstveni reševalec. Prav tako ima opravljen evropski tečaj s področja množičnih nesreč, svoje znanje je prenašal tudi na kolege v tujini. Za dosti izobraževanj se je odločil sam, velikokrat ga je na pot učenosti poslal Zdravstveni dom Velenje. Med drugim je v tem obdobju zaključil Zdravstveno fakulteto in vpisal podiplomski študij. Habilitiran je na Zdravstveni fakulteti v Ljubljani, kjer je učil in še uči nujno medicinsko in prvo pomoč. V tem času je že opravljal nadzore za NMP tako za Ministrstvo za zdravje kot za Zbornico zdravstvene in babiške nege Slovenije. Z nekaterimi kolegi je tudi napisal katalog znanj za poklic zdravstveni reševalec, ki je postal standard za državne izpite za reševalce. Redno objavlja strokovne članke, tako ima v osebni bibliografiji Cobissa 47 strokovnih prispevkov. Je predsednik Društva medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Velenje s preko 400 članov in koordinator 11 regijskih strokovnih društev, ki štejejo preko 16.000 članov. Njihove interese zastopa tudi v upravnem odboru Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije. Prav omenjena stanovska organizacija mu je že leta 2005 podelila najvišje priznanje zlati znak Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije. Srebrni znak pa mu je podelilo Društvo medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Velenje.

Leta 2005 je v ZD Velenje postal vodja reševalne postaje. To delo je imel rad in vedno se je postavil na stran svojih zaposlenih. Zato je v obdobju reorganizacije plačnega sistema naletel na odložitve vodstva, s katerimi se ni mogel strinjati. O teh stvareh ne govori rad, čeprav je iz »bitke« odšel kot zmagovalček. Po premisleku je zamenjal službo, čeprav je stopil korak nazaj. Zaposlil se je na UKC Ljubljana kot reševalec.

Vodja reševalne službe UKC Ljubljana in ...

A ker so znanje in izkušnje tisto, česar ti nihče ne more vzeti, je že po dveh letih napredoval v vodjo izmene. Potem pa se je odprlo delovno mesto vodje in se je prijavil. Izbran je bil za obdobje štirih let.

»Zdaj je moje delovno mesto vodja reševalne postaje v UKC Ljubljana. Imamo 111 zaposlenih, smo samostojna organizacijska enota skupnega pomena v okviru UKC. V upravi nas je deset, imam namestnika, zaposlena je tajnica, dva sta na izobraževanju, imamo tri zaposlene v obračunu storitev in dva mehanika. Pod Reševalno postajo spada tudi upravljanje heliporta. Letno obrnemo od 5 do 6 milijonov denarja. Pokrivamo območje z okoli 400.000 ljudmi. Na UKC Ljubljana je zaposlenih okoli 8000,« pove. Najdete jih na Zaloški 25. V okviru postaje se izvajajo tudi izobraževanja nujne medicinske pomoči, tako za zdravstvene delavce kot za laike. Njihov avtopark trenutno polni 24 avtomobilov in trije reševalni motorji. Služba reševalca ni enostavna. Na dogodkih je veliko travmatičnih situacij. Zato imajo znotraj službe organizirano pomoč, t. i. zaupnike, ki opravijo razbremenilne pogovore. To so osebe, ki uživajo zaupanje zaposlenih, ne sme pa biti iz uprave. Imajo tudi psihologe, ki se vključijo po potrebi, ko zaupnik oceni, da je to potrebno ali pa željo izrazijo sami zaposleni. Tudi migracij ni veliko, večina tistih, ki jih zapustijo, gredo bližje k domu. »Po treh letih približno se izkaže, ali bo reševalec držal službo ali ne.« Če po treh letih ne odneha, potem po navadi ostane. »Če so migracije v smislu vračanja, imamo prav izraz za to – Lesi se vrača.«

V Ameriki, Kanadi ..., kjer pač so izobraževanja in srečanja, se vsakoletno udeležijo kongresa organizacije International trauma life support, kjer tudi tekmujejo. Lani so bili četrti, pravi, da je to zanimiv preizkus za trojico, ki je v ekipi. »Tako tudi oceniš sam sebe, kako si usposobljen, potrebno pa je tudi nekaj sreče,« govori iz izkušenj in pove, da je tudi član strokovnega sveta pri Rdečem križu v Ljubljani. Obveznosti in zadolžitve jemlje resno, zato razmišlja, da bi se s predavanjem umaknil. »Vzgamaj naslednike, ki me že prekašajo,« pove in se strinja, da je učitelj dober, če ga učenec prekaša.

Idej in pobud mu ne zmanjka

Zdi se, da gospod Kramar ni nikoli brez idej. Lani so začeli (na njegovo pobudo, kot razjasniva naknadno) raziskavo stresa med reševalci. Take raziskave v Sloveniji še ni bilo, sodelujejo z inštitutom za medicino dela in inštitutom za biokemijo. V okviru raziskave preverjajo kortizol v krvi. Kot vemo, je to ključen hormon pri odzivu telesa na stres. Reševalci nosijo v službi tudi na roki pritiskomer in holter aparat, ki vseskozi snema EKG. »Zelo zanimiva raziskava, ki bo verjetno v pomoč tako v praksi kot teoriji.« Zaveda se, da mora biti tudi vzorec dovolj velik, za je zelo vesel, da se je za sodelovanje v raziskavi odločilo že skoraj 60 reševalcev, kar je zadosten vzorec. Pred kratkim je služba (na njegovo pobudo) prijavila projekt, ki bi olajšal reševalcem postopke izpolnjevanja predpisane dokumentacije pacienta od prevoza z reševalnim vozilom do vstopa v urgentni center. Kot primer. Vsako reševalno vozilo ima računalnik. Že

v reševalnem vozilu bodo s čitalcem prebrali kartico zdravstvenega zavarovanja. Reševalec jo vnese v čitalnik in odčita vse podatke o pacientu. Program jih nato avtomatsko vpiše v obrazec »Poročilo o reševalnem prevozu«. V obrazec se prenesejo vse meritve, ki jih reševalec izmeri z aparati in jih ni treba ročno prepisovati. Obrazec nato pošljejo v urgentni center, kjer administracija določi identifikacijsko številko, zato reševalcem ne bo treba čakati v vrsti za administrativni vpis. Prav tako bo ob zaključku projekta hitrejša triaža, saj bo lahko medicinska sestra že vnaprej opravila triažo, kar bo pomenilo, da bo ekipa v reševalni avto dobila podatek, v katero ambulanto odpeljejo pacienta. To pomeni velik prihranek časa tako za paciente kot vse zdravstveno osebje, ki je vključeno v proces. »To je ideja, pot je še dolga, a že hodimo po njej. Pridobiti je treba še digitalne podpise,« je prepričan, da bo zaživel, saj nekateri v zameno uporabe ponujajo razvijati programa zastoj. »Zakaj ne, saj je namenjena izboljšanju dela in hitre pomoči pacientom.«

Covid 19

Nisva se mogla izogniti letošnje epidemije Covid 19, ki zelo zadeva tudi področje reševalne službe. »V Sloveniji so štiri službe, ki so usposobljene za prevoze tudi za primere ebola. To smo mi, Maribor, Kranj in Izola. Mi smo bili pripravljeni, saj smo pričakovali, da bo šlo v večje razsežnosti. Bili smo prvi v Sloveniji med reševalnimi službami, ki so imeli za dezinfekcijo vozil parni dezinfektor. Imamo zaposlenega higienika, ki izvaja vsa izobraževanja s področja higiene in obvladovanja nalezljivih bolezni. Ves čas epidemije prevažamo bolnike, vozili smo jih tudi z japonske ladje, šli ponje v tujino ...« Ko se je začelo, je bilo malo nejasnosti, zato je povabil ljudi iz infektivske klinike, da so jim dali strokovne razlage. Zadovoljen je, da skoraj ni okužb, uporabljajo vezir, rokavice, predpasnik. Tudi izobraževanje je veliko in upoštevanje navodil NIJZ tudi v prostem času. V skrbi za svojo ekipo apelira na ljudi, da so odkriti in povedo po resnici, če obstaja sum okužbe. Nekateri reševalci so usposobljeni tudi za jemanje brisov, kar sicer ni njihovo primarno področje, vendarle pa je bilo koristno, da takrat, ko so že primerno zaščiteni zaradi prevoza pacienta s sumom na okužbo, tega opravijo in tako prihranijo kak zaščitni komplet. »Bris se ne jemlje iz nosu, kot rečejo nekateri, ampak iz nosno-žrelnega prostora, ker je bris, odvzet tam, najbolj zanesljiv pokazatelj okužbe,« odgovori na pomisleke mnogih, ker je odvzem neprijeten. Žal mi je gospod Kramar na vprašanje, kdaj se bo zadeva s Covidom 19 ustavila, odgovoril, da najbrž nikoli povsem. In da žal lahko pričakujemo še kakšne podobne situacije. To bo očitno žalostna realnost naše generacije. A prepričan je mag. Janija Kramarja, da je treba v življenju stati za svojimi načeli, gledati naprej in se vseživljenjsko učiti, je nekoliko nalezljivo. In vszujba zaupanje v to, kaj vse človek zmore.

Foto osebni arhiv

Življenje piše zgodbe

Leteti hitreje od zvoka

Foto osebni arhiv

Oficir – pilot Martin Kugonič

Martin Kugonič je bil sedemnajst let v nekdanji Jugoslovanski ljudski armadi (v državi, ki je razpadla po letu 1990) oficir – pilot. Kljub temu da je dolga leta živel v Beogradu in bil po letu 1986 v časih civilnega letalstva vsepovsod po svetu, je še vedno doma v Skornem pri Šoštanju. Tukaj ga občasno srečam, na domačiji njegovih staršev, ki jo skrbno obnavlja. Poleg doma v Skornem ima tudi stanovanje v Kranju, ki ga je kupil po vrnitvi v Slovenijo leta 1984. Ni človek velikih mest, okusil jih je in spoznal, da ima raje toplo domačnost kot pa neskončne bivalne površine, polne odtujenih ljudi.

Foto osebni arhiv

Otroštvo

Martin Kugonič je rojen leta 1946, doma, mami Mariji in očetu Martinu. Na otroštvo ga vežejo lepi spomini. Prvi avto je v Skorno pripeljal, ko so delali spomenik padlim pri cerkvi sv. Antona (v začetku petdesetih), iz tovarne usnja je bil. Po Skornem ni bilo cest, ko so domačini naročili »koln«, sta ga pripeljala dva zadržna traktorja. Naredila sta »navezo« in je šlo navzgor po kolovozu.

Štiri leta je hodil v šolo v Skornem. Tam, kjer je sedaj lovski dom, je vstopil v svet učenosti skupaj z drugimi skornskimi otroci in bratom Jankom ter sestro Danico. Naslednja štiri leta je hodil peš ali s kolesom v šolo v Šoštanju. »V tisto ki je še sedaj,« je povedal, ko sva priložnostno klepetala o njegovi zanimivi karierni poti.

»Pot v šolo je bila zanimiva, »pobi« smo se delili na tiste, ki smo prihajali po Penku, Pirtovškova dva, pa Pepi Turinek, ki je sedaj župnik na Vranskem, pa Mirko Zager in Kortnikovi, in na tiste, ki so prihajali iz šoštanjskega Skorna in iz Florjana.« Vedno je bilo kakšno rivalstvo in priložnost, da dokažejo, kdo ima bolj trde pesti. Spominja se tudi učiteljic Šmigočeve, Jovanove pa Langusove, ravnateljka Kosa in Slavice Smrekar, ki mu je v vzpodbudo, ko je odhajal v Mostar, slovenščino zaključila navzgor. »Da ne boš pozabil svojega jezika,« mu je naročila, saj se je v vojni gimnaziji in kasneje na akademiji uporabljal le srbski jezik.

Kljub obveznostim doma, ki so jih imeli včasih otroci, to je kakšno delo na njivi in pri živini, je bil vedno čas za igro in domače naloge. Tako mu je oče, ki je delal v tovarni usnja, nekje v sedmem razredu rekel: »Vidim, da si kar odprte glave, karkoli se boš šel učiti, te bom podpiral.« Zato ni bilo presenečenje, da je zvedavi Martin, ki je tudi sicer rad bral knjige o letalih, na šoli opazil plakat, ki je vabil k vpisu v Pripravljalno šolo za vojno akademijo v Mostarju. Kar sam se je najprej pozanimal na »vojnem odseku« v

MILOJKA B. KOMPREJ

Šoštanju, od koder so ga napatili v Zemun na zdravniški pregled. Edina navigacija mu je bila, da naj poišče hišo, na kateri je kip Ikarusa. Tako se je štirinajstleten podal na pot z vlakom, družbo mu je delal še en kandidat iz Slovenije. Najprej do Beograda, nato naprej s tramvaji in s slabim poznavanjem jezika. Vseeno sta našla hišo z Ikarusom. Ker sta bila dan prezgodnja, sta za vsak slučaj prespala kar na klopci v bližnji hiši. »Zdravniškega nas je delalo nekaj čez 4000, 7000 jih je bilo vpisanih, sprejetih je bilo 156 kandidatov.« Med njimi tudi on, ki je medtem za vsak slučaj opravil tudi sprejemne na strojni tehnični šoli v Celju. »Ko sem izvedel, da sem sprejet, sem šel jeseni 1961 v šolo v Mostar. Z vlakom do Sarajeva, nato po ozkotirni železnici naprej do Mostarja.«

Šolanje v Mostarju, Zadru in Puli

Mladi Martin se je v Mostarju dobro znašel. Takrat v srednji šoli še niso »leteli«, so pa imeli veliko tehničnih predmetov. V šoli so bili vseh narodnosti, samo iz avtonomne pokrajine Kosova ni bilo nobenega. Oče mu je vsak mesec namenil lep znesek, več kot »kak direktor svojemu sinu«. Bil je prva generacija Letalske vojne gimnazije (prej pripravljalna šola), ki se je med tem preimenovala v Vojno gimnazijo maršala Tita, ker jo je obiskoval Titov vnuk. Ta je v tretjem letniku »padel«, šola je bila izjemno težka. »Življenje naju je s Titovim vnukom še enkrat združilo v Beogradu, v bloku sva bila soseda,« pove. Po končani gimnaziji je nadaljeval šolanje na Letalski vojni akademiji. Akademija je bila v Zadru, zadnji letnik v Puli. Na akademiji je šele v drugem letniku začel leteti, in sicer z letalom AERO 3, to je bilo letalo lesene konstrukcije z repnim kolesom in neuvlačljivim podvozjem. Tekom študija je letel še na »522«, TV-2 in F-86E. Na tem letalu se je letelo do 15 ur. Kdor se v tem času ni naučil, se je moral preusmeriti drugam. Gospod Kugonič se spomni, kako je na eni izmed učnih ur pristal na otoku Pašmanu, ker je odpovedal motor. »Inštruktor me je samo vprašal, no, kako smo se učili,« pove in da ga je pustil, da rešuje situacijo do višine 20 m. Potem je prevzel krmilo, a ker sta pristajala sredi polja, se je letalo zabilo v blato in prevrnilo. Pove, kako so ga vaški dečki občudovali, potem ko sta z inštruktorjem prilezla izpod razbitin. Kljub nevarnosti ob pristanku je preстал preizkus in nadaljeval šolanje za oficirja pilota. Niso pa bili vsi njegovi kolegi te sreče, saj je kar šest študentov kadetov iz njegove generacije in tudi dva inštruktorja izgubilo življenje v letalskih nesrečah za časa šolanja.

Pilot nadzvočnega letala

Diplomiral je leta 1966 in bil z enajstimi drugimi diplomanti dodeljen v elitni polk nadzvočnih lovcev na letališču Batajnica, kraj Beograd. Pot ga je nato vodila v Titograd, kjer so se novepečeni piloti lovci

Foto osebni arhiv

še pol leta urili na letalu F86E »sabre«, potem pa so se vrnili v Beograd. Tam je prevzel letalo Mig 21, ki ga je upravljal 11 let. »Voziti MIG 21 v primerjavi s potniškimi letali je kot voziti dirkalni avto in potem avtobus,« pojasni. Mig namreč leti s hitrostjo 2500 km na uro.

Nekoliko starejša generacija se časov šestdesetih in tudi kasneje spominja kot turbulentnih, sploh pa za pilote lovce. Mir v Evropi je bil precej navidezen. Kugonič se spomina Češke pomladi (1968), ko so piloti njegovega polka leto in pol preživeli na letališču v »borbenom dežurstvu«. »Najmanj štiri letala so bila noč in dan v pripravljenosti z raketami pod krili, a velikokrat tudi poletala na pogoste provokacije s strani Varšavskega pakta.« V zraku je bil včasih tudi ves polk. Nekoliko kasneje, marca 1974, pa so čuvali mejo z Italijo. Tam so potekale provokativne vaje na morju, tokrat NATO pakta, nekakšen desant, a Jugoslavija je bila glede na Rapalsko pogodbo (meja z Italijo je bila vse do Postojne) nezaupljiva. »Takrat sem imel stanovanje in tudi družino v Beogradu. Zvečer sem šel v službo, a namesto, da bi se vrnil zjutraj, sem se vrnil čez en mesec in pol. Ne da bi smel javiti družini, smo leteli v Pulo. Od tam smo ponoči letali do Ancone, v pripravljenosti in z raketami pod krili,« se spominja. Vmes je prišel Tito na Brione in se ni hotel umakniti v zaklonišče, ki je bilo v Bosni, zato je bilo, kljub temu da Italijanov niso jemali preveč resno, napeto. Vse se je dobro končalo, kmalu zatem tudi z »Ozimskim sporazumom«, a mladi vojni pilot je bil takega življenja sit. »Pogodbo sem moral po končanem šolanju z vojnimi letalstvom skleniti za deset let. Ko se je iztekla, sem pisal prošnjo za demobilizacijo. Niso mi je ugodno rešili, še ženo zdravnico so zaposlili na urgenci. Samo da bi ostal v JLA, saj je bila ta kadrovska podhranjena posebej s piloti, ki so masovno odhajali v civilno letalstvo.«

Kapetan elitnih letal

Ni dobil odpustnice, premestili so ga v eskadriljo, ki je vozila Tita in vlado. »Ne, Tita nisem nikoli vozil, nekoč pa sem vozil kamboškega kralja Sihanouka, ki mi je podaril krožniček, na

82, z njim je prevažal potnike, večinoma turiste po Evropi in Sredozemlju. Na mednarodnem nivoju obstaja izposoja letal in izposoja letal s posadko, tako je tudi Adrija izven sezone posojala letala s posadko širom sveta. Nekatera tuja mesta so ga navdušila, nekatera pa ne. Spominja se Kaira in ljudi, ki živijo na pokopališču. V 20. stoletju živi tam le revnejši sloj, prej pa so tam živele generacije skrbnikov grobnic.

Zgode in zgodbe in kaj pomeni after landing

Spominja se tudi različnih posadk in dogodivščin v pilotski kabini, kamor so včasih dovolili potnikom. Dve mladi Nemki sta nekoč komentirali zares turbulenten let v močni burji. Kugonič ni čisto razumel, kaj hočeta povedati, kopilot pa je razumel nemško. Ko sta odšli, mu je povedal, da sta rekli, da prvič letita in kot izgleda onadva tudi. »Škoda, da jima nisi rekel, da se nimata česa bati, midva letiva že drugič,« se je pošalil nazaj. Nekatera letališča so zelo težavna za pristanek, lažje je pristajati v megli kakor pa v močni burji. Presenetila ga je švicarska birokracija, držijo se nečesa »kot pijan plota«, pa čeprav vedo, da v nekem trenutku to ni prav pametno. Negativno so ga presenetili tudi ljudje, ki niso vedeli, kje je Slovenija. Celo študent iz Benetk je poznal samo zemljevid do Trsta, dalje pa ne.

Ko je bil še vojni pilot, so se okoli leta 1976 nad Titogradom pojavljali neznani leteči predmeti »UFO«. Očividci so ga videli kot svetlečo kroglo. Bilo pa je nenavadno, ker je ta objekt zaznal tudi radar, a ga niti z letali J-21 »jastreb« niso mogli doseči. Zato so na pomoč poklicali letala MIG-21. Med piloti je bil tudi on. Letala so letela v popolni bojni opremi in dobila dovoljenje, da izstrelijo rakete v neznani leteči predmet. Eden izmed posadke ga je ujel na svoj radar in začel zasledovati. Da bi lahko izstrelil rakete, se je moral približati na razdaljo 4 km. Na radarju mu je ves čas kazalo razdaljo med njima 10 km, naj

Foto osebni arhiv

ga je še tako poskušal ujeti. Zasedoval ga je vse do Otrantskih vrat (morski preliv, ki povezuje Jadransko morje z Sredozemskim), potem pa se je moral vrniti. A ko se je obrnil, ga je imel spet na radarju, spet na razdalji 10 km. Po končani (neuspešni) akciji so se vsi sodelujoči zbrali na sestanku in ugrabili, kaj je bilo. Padala so različna mnenja, a eden od vodilnih je zaključil: »Ker ne vemo, kaj je bilo, ni bilo ničesar!«

Še nečesa se je spomnil iz časov, ko je letel na MIG-21. Rusi pregovorno pijejo prekomerno in tudi njegova izkušnja z njimi je takšna. Na letalu je bil poseben rezervoar, v katerega je šlo 9 litrov alkohola, služil pa je za čiščenje ledu z letala. Ko so ruski mehaniki pregledali letalo, so ga prosili, da napiše v poročilu, da je alkohol uporabil pri letu; tako so imeli nekaj »viška« alkohola, ki bi ga sicer morali natočiti v rezervoar, zase. »No, tudi njemu so ga ponudili pol, kolegialnost velja,« se nasmeji ob spominu.

Seveda je bilo še veliko več dogodivščin – od strele, ki je udarila v letalo in mu za nekaj sekund zmešala instrumente, do znanstev in prijateljstev in tudi strahu, ki ga nezavedno ali zavedno doživljaš na višini. »Ja, tudi meni so se kdaj tresle noge, a me tega ni sram priznati. Res pa je, da so se mi tresle šele potem, ko sem situacijo rešil, nikoli med reševanjem težave. Takrat izklopiš vse drugo, pred seboj imaš samo instrumente in cilj, da letalo varno pristane.« Ob tem pove tudi, da so stres reševali tudi z »žlahtno kapljico«. Seveda kadar so bili prosti. Takrat so se dobili in si dali duška, kajti v zraku ni veliko popravnih izpitov. Civilne posadke imajo za to celo svoj izraz: »after landing«.

»Še nekaj je zanimivo,« pravi. »Ko smo leteli, nismo v kabini nikoli govorili o letenju, ampak večinoma o ženskah, ko pa smo bili na tleh, smo se pogovarjali večinoma o letenju!«

V vojski je bil tudi odlikovan, a mu to ne pomeni toliko, da bi se oveseljal z medaljami. Tolikokrat je bil v življenjski nevarnosti, da se najbrž zaveda, da so prave medalje nevidne. Vrnitev v Slovenijo ga je na nek način stala tudi zakona. V 90. letih in tudi kasneje je bilo v Srbiji odklonilno stališče do Slovenije in obratno. Tako je žena ostala v Beogradu.

Upokojitev

Leta 1996 se je upokojil. V domače Skorno je dobil pismo, da so ga izvzeli s seznama zato, ker ima že preveč delovnega staža in da ga bodo obvestili, kdaj bo imel zadnji let. Tako je zadnjič letel novembra v München. Ni bilo enostavno kar tako prekiniti, nekaj časa je še letel tako »honorarno« in tudi v domači klub (Aero klub Lajše) se je hotel vpisati. Pravzaprav so ga bili veseli, saj bi ga potrebovali za dežurstva. To pa mu ni bilo preveč všeč, dežurstev, takih in drugačnih, je imel čez glavo.

Pravi, da v življenju nima druge filozofije kot to, da je treba ostati miren v kritičnih trenutkih. Prijatelji, ki jih je kdaj pa kdaj povabil v kabino, so mu rekli, da je v zraku povsem drug človek. Povsem drug človek je tudi v domačem Skornu, kjer ga obdajajo gozdovi, travniki in mir. In njegove ovce, ki ga počakajo, ko prihaja iz Kranja. Njim je pravzaprav vseeno, da je njihov »pastir« nekoč letal visoko nad njimi z nadzvočno hitrostjo.

Foto osebni arhiv

Foto osebni arhiv

Foto osebni arhiv

Iz zgodovine

Dunajski arhitekt prenavljal vhod v ograji dvorca Marof

Nedavno je Knjižnica Velenje pridobila šest načrtov, povezanih z dvorcem Marof/Gutenbüchel, ki širijo naše znanje o tem, kako je nastajala ambiciozna arhitektura v šoštanjskem prostoru: kdo so bili arhitekti in naročniki, ki so jo ustvarjali.

Načrti so ostanki treh sklopov dokumentacije:

1. najstarejša dokumentacija iz 1899 je povezana z gradbeno dejavnostjo lastnika Gustava pl. Ederja (monumentalno parkovno stopnišče in gospodarsko poslopje),
2. sledi načrt vhodnih vrat v ograji,
3. najmlajši so Izvedbeni načrti naprav toplovdnega ogrevanja (1926) ter načrti za vrtni paviljon (3. april 1934), ki se vežejo na posege v času družine Woschnagg.

Oglejmo si danes risbo vhodnih vrat v ograji. Napis v nemščini povedo, da je predmet 'Prezidava gradu Gutenbüchel, vrtna stavba, detajl vrat 1:20.' List ima zaporedno številko 12, torej je šlo za obsežnejši poseg. S historičnim oblikovanjem se je arhitekt približal likovnim značilnostim stavb, ki so že stale v okolici (gospodarske stavbe posestva).

Levo od risbe celotnega vhoda v ograji je izrisan detajl glave pilona z okovanim okrasnim jajcem, ki naj bi bilo iz umetnega kamna (Kunststein). V levi pilon bi se iztekla živa meja (Lebender Zaun), med pilonom bi bila nameščena obstoječa mrežna vrata (vorhandenes Gitterthor). Torej so ohranili kovana vrata, nekdanja preporejša okrogla stebra s po štirimi prstani in agavami na vrhu, ki ju poznamo s fotografij, pa zamenjali z reprezentančnejšim, večjima pilonom s stranskima vultama.

Risbo je žigosal in podpisal 'Oberbaurat Alfred Keller, Architekt z. v. Wien IV, Alleegasse 28, tel. 58890'; torej višji gradbeni svetnik, arhitekt Alfred Keller (1875–1945), ki je študiral v Gradcu, od 1907 pa delal na Dunaju. Bil je mednarodno spoštovan in nagrajen, z množico realiziranih projektov: tudi v Ljubljani in na Hrvaškem; od 1930 je bil profesor na dunajski Visoki tehnični šoli, kasneje tudi dekan Fakultete za arhitekturo.

Poleg grajene (sezidne) strukture je imela za arhitekta domala enakovredno vlogo ozelenitev: živa meja naj bi nadomestila nekdanjo nizko ograjo iz belih letvic, tik ob vhodu naj bi rasel večji grm.

ROK POLES

Izvajalec se je natančno držal načrta, spretno je preko opečne zidane osnove izdelal vse okrasne detajle – členitve v ometu, vrhnji del pa ni bil ulit v umetnem kamnu (betonu), ampak ga je izklesal kamnosek iz zelenega vulkanskega tufa – vsekakor tehnično izvrsten izdelek.

Grazer Tagblatt je 5. septembra 1913 na strani 17 poročal: »Kaj vse je ukradeno. Posestniku Emilu Karlu baronu Haeblerju na Gutenbüchlu pri Šoštanju so ukradli krono, pritrjeno na vhodna vrata v grajski vrt.« Fotografija vhoda pred prenovno je zelo ohlapno datirana v čas 'pred

Vhod v ograji posestva Marof: pred posegom, Kellerjev načrt prenove (hrani Knjižnica Velenje) in današnje stanje

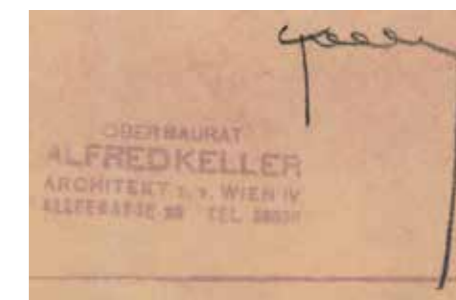
1. svetovno vojno' – na njej sta kroni na obeh vratnih krilih. Glede na to, da je arhitekt Keller izdelal tudi barvno perspektivno risbo notranjosti dvorca (vile?) – risba je datirana v junij 1915 – bi morda lahko okvirno v ta čas postavili tudi načrte za prenovo vhoda v ograji in jih povezali z baronom Haeblerjem kot naročnikom.

Ustvarjalkina abstrakcija niha med prostorsko urejenim, logičnim, in spontanim, opredeljenim z organskimi linijami in oblikami, ki se prepletajo in s svojim sobivanjem ustvarjajo harmonijo naključnega. Zato ne preseneča, da je avtorično abstraktno slikarstvo zaradi svoje eruptivne spontane narave naslikano v tehniki akril na platno. Razstavo zaznamuje vzporednost ustvarjalnih linij, ki potekajo kronološko, tehnično in motivno. Predstavljena je pot od risbe do slike, ki se preko aplikacije barv zaključuje v abstrakciji. Kljub temu da je slednja v svojih skrajnostih celo nevezana, je vendar na mestih opazna tektonska urejenost. Celoto razstavljenih del zaznamuje ljubezen do likovne umetnosti, ki jo je avtorica neprestano gojila že od osnovnošolskih dni, in prav s pričujočo razstavo nam Delopstava kaže vsakokratno nenehno željo po ustvarjanju.

Razstava bo na ogled do polovice oktobra. Zavod za kulturo je k ogledu povabil tudi osnovnošolce, ki jim je tak vpogled v likovno ustvarjalnost zagotovo koristen.

Arhitekt Alfred Keller

Podpis in žig arhitekta Kellerja na načrtu prenove

Oder

Odličen Peer Gynt Mestnega gledališča ljubljanskega

Mestno gledališče ljubljansko je v koprodukciji s Slovenskim stalnim gledališčem Trst leta 2015 uprizorilo enega najbolj ikoničnih, najbolj uprizorjenih, hkrati pa najtežjih dramskih tekstov, kar jih je – Ibsenovega »Peer Gynta«. Premierno so ga predstavili 8. oktobra 2015 in ga žal ni več na njihovem repertoarju, a je na ogled na YouTube (pod oznako #ostanidoma) in se ga vsekakor splača videti.

Henrik Ibsen (1828–1906) dandanes velja za enega največjih svetovnih književnikov in na Norveškem ga dojemajo kot narodni simbol, a njegovi sodobniki so ga imeli za precej škandaloznega avtorja. »Oče sodobne dramatike«, kot Ibsena imenujemo, je v svojih dramah namreč razkrival duhovno bedo in nemoralnost tedanje konservativne, malomeščanske družbe in je kritiziral njeno licemerje. Poleg tega je na glavo povsem obrnil »zakone« dotedanjih dramskih besedil – vsem njegovim junakom dobra dejanja ne prinesejo sreče, in še zdaleč vsi njegovi hudobneži na koncu niso kaznovani (ali vsaj delno nesrečni). Dramsko-romantična pesnitev »Peer Gynt« (iz leta 1867), ki je zadnja njegovih dram, napisanih v verzih, in sicer v prvem, zgodovinsko-narodnostno-romantičnem ustvarjalnem obdobju, pripoveduje o divjem mladeniču, ki se prepušča številnim pustolovščinam, pretepom, prekomernemu popivanju, veseljačenju in lahkomišelnim zvezam z različnimi

ženskami, in se hkrati, da ubeži suhoparni realnosti in njenim pravilom, zateka v svoj bogat domišljjski svet, kjer v vlogi glavnega junaka podoživlja skandinavske mite (na primer tistega o divji ježi na belem jelenu, ki ga slišimo v začetku in na samem koncu predstave). Peer Gynt se dobro zaveda svoje karizme in jo izkorišča za to, da v svoj zlagani svet potegne druge, čeprav ve, da jim s tem prinaša nesrečo. A kje je meja med brezbriznostjo do drugih in pravico do osebne svobode?

Na kratko o vsebini pesnitve – Peer Gynt, čigar oče je zakkokal in zapil vso premoženje, živi v ljubečo mamo Ase, ki se še kako dobro zaveda sinovih slabosti, a mu (čeprav se trudi biti stroga z njim in marsikdaj je jezna nanj) vedno znova popušča in ga ščiti pred gnevom vaščanov.

Ko Peer Gynt izve, da se njegova nekdanja ljuba, bogata Ingrid poroči z drugim, se odpravi na poroko – pač razgrajati. Da mu mama, ki jo to razjezi, ne bi mogla slediti, Peer izpelje eno svojih klasičnih »šal« – posadi jo na streho in gre. Na poroki Peer spozna nedolžno Solveig, ki ga očara, a potem ko izzove pretep, vseeno ugrabi (in onečasti) nevesto, nakar jo osramočeno pošlje domov. Iz misli namreč ne more izbrisati Solveig. Vaščani ga naženejo – če se vrne v dolino, ga bodo obesili. Peeru Gyntu ni mar, kaj mislijo drugi, ni mu mar, da mama trpi; ima višje cilje, saj želi že od malega postati najmanj kralj. Ko se vanj v gorah zaljubi hči kralja trolov, Ženska v zelenem, in se želi poročiti z njim, je takoj za to. Nezaupljivi troli ga neradi sprejmejo medse, zato postavijo pogoj – moral se bo odreči človečnosti. Peer Gynt se strinja (dovoli celo, da mu pritrđijo trolovski rep), a v trenutku, ko ugotovi, da bo za vselej izgubil svojo svobodo – pravico biti »sam svoj«, kar mu pomeni največ, se odloči oditi. Ne ganejo ga niti solze trolske neveste, niti rojstvo sinčka. Odpove se jima in čarobni svet izgine. Se je zares zgodilo ali je šlo le za plod Peerove domišljije? Kakorkoli, Peer začne graditi hišo na samem vrhu gore, kjer se mu pridruži samopožrtvovalna Solveig, v upanju, da bo njegovo dušo rešila z ljubeznijo, pa čeprav so se je zaradi njega odrekli domači in zanjo ni poti nazaj. Peer jo rad sprejme.

ALICE ČOP

Čez čas izve, da njegova mama umira, in pohiti v dolino, da je v trenutku smrti ob njej. Naenkrat se odloči, da vse pusti za sabo in odide v svet. Ko je star 50 let, je premožen, škrt in sebičen možakar, a še vedno sledi svojim pogoltnim sanjam. Nima slabe vesti, da je do bogastva prišel, ker je na svojih ladjah prevažal afriške sužnje v Ameriko. Ker se zanaša na sebi podobne, izgubi ves denar. Po mnogih peripetijah (znajde se tudi v norišnici) se odloči vrniti domov: star, obupan in zagrenjen, ker ni dosegel svojih ciljev. V stari gozdni hišici na vrhu gore ga še vedno čaka ostarela, zvesta Solveig, ki mu nudi uteho: »Živel si v moji veri, v mojem upanju, v moji ljubezni.«

Skratka, Peer Gynt nedvomno spada v galerijo najznamenitejših dramskih junakov vseh časov. Po očetu, ki je z veseljačenjem zapravljal vso družinsko premoženje, je podedoval egoizem, neodgovornost in lahkomišelnost, po materi, ki ga je že v zgodnjem otroštvu vpeljala v bogat svet pravljic in mitov, da mu oblaži trpko realnost življenja, pa bujno domišljijo. Zaznamovan torej s strani obeh staršev odrašča v kompliciranega, burnega mladeniča, hkrati pa v zapeljivega sanjača. Ta dva protislovna jaza v njem bijeta nenehni boj.

Kot zanimivost: v »Peer Gyntu« najdemo kar nekaj avtobiografskih elementov iz Ibsenovega življenja – tudi njegov oče, nekdanj premožen trgovec, je obubožal, in ko je bil Henrik star osem let, se je morala družina zaradi finančnega propada odseliti na vaško posest. Kot Peera sta tudi Henrika v mladosti zanimali staronordijska zgodovina in mitologija. In tudi on se je začel zatekati v svet domišljije – le da je začel pisati drame. In kot Peer je tudi Henrik prebil velik del življenja v tujini ...

Vsekakor velja omeniti, da je »Peer Gynta« na neverjetno rahločuten način leta 1876 (na željo avtorja) uglasbil eden najznačilnejših predstavnikov romantike Edvard Grieg. V Sloveniji imamo to srečo,

da je na njegovo glasbo leta 2015 postavil vrhunski balet koreograf Edward Clug – njegov »Peer Gynt« je še zmeraj na repertoarju SNG Opera in balet Maribor in vam vsekakor priporočam ogled.

A nazaj k predstavi.

Tokratno zares izjemno uprizoritev je pripravil z več kot sedemdesetimi skupnimi predstavami povezan uspešen tandem – režiser Eduard Miler in avtorica priredbe ter dramaturginja Žanina Mirčevska.

»Peer Gynt je minsko polje različnih pomenov in možnih interpretacij«, je za gledališki list uprizoritve navedla Žanina Mirčevska. »Nas je zanimalo zlasti, kako interpretirati glavnega junaka. Zanimal nas je slehernik, povprečnež, navadni človek, ki pa se ima za nekaj enkratnega, posebnega, neponovljivega. In na nek način je res tak! Posebnega ga dela njegov dar – neskončna domišljija. Peer Gynt izbriše realnost in se naseli v virtualni svet, v svet, ki ga zgradi sam. To je njegovo gyntovsko cesarstvo, v katerem odigra vse mogoče scenarije o uspehu: postane profet, znanstvenik, književnik, nadčlovek, najprivlačnejši, najmočnejši človek ... Vse, o čemer sanjari vsak slehernik,« je še povedala za Primorske novice v razgovoru z Andražem Gombačem (6. 11. 2015) in poudarila, da so ustvarjalci predstave v njem prepoznali sodobnega človeka, ki je postal pasiven in svet – virtualno – spremlja iz svojega naslanjača. Predstavo odlikuje to, da gledalci Gyntove resničnosti dejansko ne vidimo, ampak skupaj z njim potujemo skozi njegov notranji domišljjski svet, ki pa je precej krut in je bolj kot pravljici podoben deliriju tremens.

Peer Gynta je ekselentno upodobil Matej Puc, ki je plast za plastjo prepričljivo odkrival njegov pravi jaz – od egocentrika, polnega sama sebe, do zlomljenega človeka, ki ga preganjajo strahovi in dvomi. »Kje je (moje) jedro? Ha? Kje je?! Same plasti! Nič ni! Nič!!« obupuje na koncu predstave Pučev Gynt tako prepričljivo, da se gledalcem naježi koža.

V vlogi ljubeče, odpuščajoče, vdane mame, ki se je pripravljena do konca ponižati in ponuditi svoje telo pijanemu veljakom, da sinu priskrbi varnost (vaščani jo kličejo »kurba zblojena«), blesti Iva Krajnc Bagola, ki igra tudi nežno, brezmadežno Solveig. Tudi ona je polna zaščitniške, materinske ljubezni do Peera. To je precej zanimiva poteza režiserja Milerja – namreč – ali Solveig sploh obstaja ali je zgolj plod Peerove domišljije? Tako kot troli ali Gumbar – talilec duš (v odlični izvedbi Primož Pirnat), s katerim se sooči na koncu svoje življenjske poti Peer v nekakšni mefistovski-faustovski razpravi o meji med dobrim in zlim, božanskim in hudičevim v človeku. – »A niste vi Peer Gynt? Kakšna sreča! Jaz ulivam gumbe – in vi greste v mojo talilno žlico!« preseneti Gumbar Peer Gynta. – »Kaj?« – »Ja, da se pretalite! Poglejte – žlica je prazna, očeđena, vaš grob je izkopen, krsta nared, črvi se bodo v trupu dobro imeli, meni pa je naloženo, da na Mojstrovo željo, brez odlašanj prinesem vašo dušo.« – »Kar tako, brez opozorila? (...) Kdo ste?!« – »Saj sem vam rekel, jaz ulivam gumbe.« Peer Gynt se brani, pravi, da ni tako slab človek, kvečjemu blebeteč, ne hudodelec. – »Saj. Zato se vas ne bo mučilo in greste v mojo talilno žlico. Kot ste sami rekli, niste nek grešnik velikega

Foto Sebastian Cavazza

sloga. Bolj srednjega kalibra. Ampak da bi bili pa krepostni, ta pa bi bila majčkeno krepka!« – »Tega tudi nisem nikoli trdil!« – »No! Torej ste nekje vmes. Malo tako, malo tako. Pekel ni za vas.« – »Potemtakem lahko odidem?« – »Ne. Potemtakem vas moram pretaliti!« In mu razlaga: »Včasih so gumbi kar brez luknjic. Kaj bi z njimi storili?« – »Ja, vrgel bi jih stran ...« – »Tako je! Ampak Mojster je varčen. Tudi zato tako dobro stoji. Ničesar ne zavrzete, kar se lahko uporabi za surovino. Vi ste bili predvideni za bleščec gumb na telovniku sveta, ampak luknjice niso ratala, zato morate v zaboječek za odpadke in zatem boste pretopljeni v maso ...«

»Na koncu življenja, ko je treba poravnati račune, Gyntu povedo, da ni bil ne predober ne preslab. Je le še nekdo, ki mu je usojeno, da bo šel v pozabo, v nič.« povzema tragikomičen zaključni Gyntov »preporod« dramaturginja predstave. Scenograf Branko Hojnik je sceno oblikoval kot čudovito preprosto, vendar neverjetno simbolično »arena življenja.« Oder, ki ga zadaj omejuje visoka polkrožna stena hladnega kovinskega videza (s skritimi prehodi), je bogato posul z materialom, ki se ob spremembi luči spreminja ali v sneg ali (na začetku druge polovice predstave) v puščavski pesek. Vanj se igralci pogrezajo, zakopavajo, se z njim obmetavajo, lahko jim »sneži« od zgoraj na glavo in med hojo nežno »škriplje« pod nogami, vsekakor pa nas asociira na večnost in hkrati minljivost življenja; na peščeno uro oblike neskončnosti, skozi katero se znova in znova siplje pesek in nam meri čas, ki nam je bil dan, na sneg, ki se resda v trenutku stopi, a zmeraj znova zapade. In tudi ko nas ne bo več, bo tako. Peer Gynt pa se vsako sekundo svojega življenja bori proti nepomembnosti in želi pustiti sled. Vendar tako v pesku kot v snegu sled naposled izgine ... K popolni učinkovitosti scene je v veliki meri prispeval tudi oblikovalec svetlobe Andrej Hajdinjak.

Kostumografinja Jelena Proković je igralce oblekla pretežno v črne, bele ali sive kostume – le izjemoma se pojavi druga barva – na primer rdeče lateks rokavice Hudiča (da si ne umaže rok z grešniki?). Stiško njeni kostumi izhajajo iz Ibsenovih časov – a le v znakih in z veliko mero humorja. Na primer, za dehumanizacijo obrazov trolov ni uporabila mask, ampak jih je igralcem prekrila oziroma deformirala

z elastičnimi mrežicami za lase, kakršne so uporabljali že na prelomu 19. in 20. stoletja (da se jim čez noč ne bi pokvarile frizure). Odlična domislica je tudi preobrazba Peerovega puloverja v prisilni jopič – ko ga v umobolnici zgrabijo za rokave, se ti pred našimi očmi skoraj dvakratno podaljšajo. Glasbeno podlago si je zamislil režiser sam, odločil pa se je uporabiti ljudske piščali. Njihov nevsiljiv, a vendarle prodoren, skoraj mistični zven kar prebujajo našo domišljijo – daje nam slutiti, da so gozdovi polni fantastičnih bitij in se skozi puščavo lenobno plazijo strupene kače. A vendarle glasba ne služi temu, da bi dorisala »zunanjo atmosfero« predstave. Zrcali notranje, duševno stanje Peer Gynta, zato se v prizoru iz norišnice postopoma spremeni v kaotično, neznosno kakofonijo zvokov.

Naj še dopolnim, da je za vlogo Peer Gynta Matej Puc leta 2016 prejel Priznanje Združenja dramskih umetnikov Slovenije in leta 2018 Nagrado Prešernovega sklada (to nagrado je dobil hkrati še za vlogo Zeusa v Homerjevi »Iliadi«, Malcolm v uprizoritvi »Dunsinane« D. Greiga, Valeria v »Leonceu in Leni« G. Büchnerja, Doranta v Molièrovem »Žlahtnem meščanu«, Pierra Kiriloviča Bezuhova, Vojaka in Mrtveca v »Vojni in miru« L. N. Tolstoja in S. Purčareteja ter Demetrija v avtorskem projektu »Sen kresne noči« po W. Shakespearu). Primož Pirnat pa je za upodobitev svojih vlog v tej predstavi (Aslaka, Dovrejskega starine, Vijuga, Orientalne plesalke, Begriffenfeldta, Potnika in Gumbarja) ter hkrati za vlogo Masovnega moškega v »Projektatorju« dobil Borštnikovo nagrado na 51. Festivalu Borštnikovo srečanje v Mariboru (2016). Borštnikovo nagrado je prejela tudi Jelena Proković za kostumografijo.

Mestno gledališče ljubljansko, Slovensko stalno gledališče Trst; avtor: Henrik Ibsen, prevod: Milan Jesih, režija: Eduard Miler, priredba in dramaturginja: Žanina Mirčevska, scenografija: Branko Hojnik, kostumografija: Jelena Proković, glasbeni opremljevalec: Eduard Miler, oblikovalec svetlobe: Andrej Hajdinjak, igrajo: Matej Puc, Iva Krajnc Bagola, Primož Pirnat, Nina Rakovec, Domen Valič, Jure Kopusar in Vladimir Jurc.

(Predstava 16. 8. 2020 na YouTube; posnetek iz 8. 10. 2015, MGL/Prodok Teater TV Ljubljana)

Foto Sebastian Cavazza

Foto Sebastian Cavazza

Knjižnica

Mestna knjižnica Šoštanj – september 2020

KNJIŽNI SEJEM

PONEDELJEK, 7. 9., 10.00–18.00

Za vse ljubitelje starih knjig, sejem rabljenih knjig, prvi ponedeljek v mesecu.

Da knjige ne bi romale na odpad, jim skušamo najti na sejmju nov dom, tako ohranimo dostojanstvo starih odsluženim knjigam, ki še vedno nosijo v sebi sporočilo za vsakogar, ki si bo vzel čas zanjo in njene porumenele liste.

Poleg podarjenih knjig prodajamo tudi knjige, ki so odslužile svojo nalogo v naši knjižnici, z namenom, da najdejo pot med ljudi in tako polepšajo dan strastnim bralcem in zbirateljem. Simbolična cena knjige je 1 €.

RAZSTAVE

**TJAŠA REZMAN: MODRINA
SEPTEMBER, OKTOBER 2020**

Tjaša Rezman se je izšolala za vzgojiteljico predšolskih otrok. Kljub temu jo umetnost spremlja že

MARJETKA BLATNIK

od malih nog in svojo strast nadgrajuje s tečajji in z ustvarjanjem. Na platnu ustvarja z akrilnimi barvami. Motive za svoje slike črpa iz svojega življenja. Umetnost jo pomirja in verjame v njeno moč. Vse se je začelo s tečajem slikanja pri Kaji Lukač, ki ji je pomagala odkriti, kaj vse zmore. Tako je nastala slika »Dekle z biserom«.

Skozi vse slike se pojavlja modra barva, ki pomirja in je barva miru ter harmonije. To mirnost pa prekine rdeča barva, ki slike poživi in izžareva energijo. Na slikah so motivi žensk, ki berejo knjige v prostoru in v naravi, ki na koncu zaključijo celoten ogled. Vabljeni k ogledu!

Z VESELJEM V VRTEC IN ŠOLO

(otroški oddelek Mestne knjižnice Šoštanj)
Na otroškem oddelku bomo pripravili pravljice, ki govorijo o prvem obisku vrtca in o začetku šole. Vse knjige si bodo otroci lahko izposodili.

POLETNA RAZIGRANOST

(otroški oddelek Mestne knjižnice Šoštanj)
Otroci iz Vrtca Šoštanj so slikali in risali na temo poletja. Ob koncu počitnic obujajo spomine na sproščene počitnice in mnogo zabavnih poletnih prigod.

POTOPIS

TOREK, 22. 9., OB 18.30

Ana Seher: Sejšeli – otoška lepotica sredi smaragdno bleščečega morja
Ana Seher nas bo popeljala na otočje sredi

neskončne modrine oceana in neba. Drobcu kopnega s samosvojo floro in favno, sanjskimi plažami, smaragdnimi lagunami in zanimivimi ljudmi, potomci francoskih, afriških, indijskih in kitajskih priseljencev. Rajski otoki, ki jih načelnja sodobno zlo – droge in brezbrizni turisti, ki uničujejo koralne grebene. Nekoč skrite sanje, danes drag spomin. Prireditev bo potekala po priporočilih NIJZ.

ZELIŠČARNA S KATO LAŠTRO SREDA, 9. 9., 16.00–18.00

V septembrski Zeliščarni boste spoznali nabor zelišč, ki so primerna za zdravje telesa, uma, duše in duha, za ohranjanje in vzdrževanje ravnovesja, za nego in razvajanje skozi pozno poletje in jesen. Zeliščarna je del projekta Zelena pismenost, ki je delno financiran s strani MOV. Vodi Kata Laštro, kreativna zeliščarica. V sodelovanju z DPM Levi breg.

**REVIJA ZA KULTURNA
IN DRUGA VPRAŠANJA
OBČINE ŠOŠTANJ IN ŠIRŠE**

Izdaja

Zavod za kulturo Šoštanj,
Trg svobode 12, 3325 Šoštanj,
zanj Kajetan Čop, direktor.
Izdajanje Lista finančno omogoča
Občina Šoštanj, zanjo Darko Menih,
župan.

Odgovorni urednik

Jože Volk

Vodenje redakcije

mag. Milojka B. Kompnej

Jezikovni pregled

Jože Volk

Oblikovanje, prelom strani

Media Center, Marko Gorjup s. p.

Tisk

Grafika Gracer d. o. o.

Naklada

600 izvodov

Kritične pripombe na vsebino ali obliko

Lista bodo dosegle svoj namen
le, če jih boste posredovali s kratkim
sporočilom na e-naslov
list.revija@gmail.com.

Vse sodelavce prosimo, da prispevke
za **LIST št. 9/2020** pošljete najkasneje
do 15. septembra 2020 na elektronski
naslov list.revija@gmail.com.

Avtor naslovnice Kulture – Franjo Mašek –
Fotografijo hrani Muzej Velenje.